

SEVİL MEHDİYEVƏ*

PROFESSOR BƏKİR ÇOBANZADƏ M.FÜZULİNİN XVI ƏSR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİ DİLİNİN İNKİŞAFINDA ROLU HAQQINDA

XÜLASƏ

I Türkoloji Qurultayın nüfuzlu və ən fəal nümayəndəsi professor Bəkir Çobanzadə “Türk dillərinin yaxın qohumluluğu” və “Elmi terminologiyanın sistemi haqqında” məruzələri ilə ilk dəfə türkologiyanın patriarxı Mahmud Kaşğarının “Divanü lüğət-it türk” əsəri əsasında türk dillərinin bir kökdən olmasının elmi əsaslarını vermiş, türk xalqlarının dil, ədəbiyyat, mədəniyyət, tarix, etnoqrafiya yaxınlığını diqqət mərkəzinə gətirmişdir.

Alimin geniş yaradıcılıq coğrafiyası müxtəlif türk ədəbi dilləri və onların ayrı-ayrı söz ustalarının ədəbi dildə qazandıqları sanballı mövqelərini işıqlandırmağa həsr olunmuşdur.

Prof. B.Çobanzadə “Böyük Azərbaycan şairi” (akademik Həmid Araslı), XVI əsr Azərbaycan ədəbi dilinin görkəmli nümayəndəsi Məhəmməd Füzuliyə həsr etdiyi “Füzuli və onun yeri” adlı iri həcmli məqaləsinə məşhur Avropa alimi, çoxcildlik (6 cildə) “Osmanlı şeirinin tarixi” fundamental əsərin müəllifi Mister Gibbin əsərindən alınmış epigrafla başlayır və alimin (Mister Gibben) “Füzuli Şərqi yetişdirdiyi ən səmimi, ən həssas şairidir” fikr ilə həmrəy olduğunu bildirir.

Prof. B.Çobanzadənin M.Füzulinin 400 illik yubileyi münasibətilə söylədiyi elmi mülahizələri bu gün 100 ildən artıq bir zaman kəsiyində elmi dəyərini özündə saxlayır, yaxın və uzaq gələcəkdə də saxlayacağına şübhə yoxdur. Məqalədə prof. B.Çobanzadə böyük fəxarət hissilə Avropa alimlərinin “sultanüş-şüəra” adlandırdıqları M.Füzulini, Avropa türkşünaslığının babası Hammerdən prof. Krımskiyə qədər alimlərin ümumiləşmiş fikirlərini göz önünə gətirərək göstərir ki, “Bütün türk ədəbiyyatında Füzulidən daha böyük bir isim (ad -S.M.) bulmaq mümkün deyildir; onun yeri bütün Şərqi yetişdirdiyi ölməz böyükler arasındadır.” Professor fikirlərini genişləndirərək daha incə məqamlara toxunub qeyd edir ki, prof. Krımski “Türk ədəbiyyatı tarixi” adlı əsərində Füzulinin həm “fars, həm Azərbaycan, həm Osmanlı ədəbiyyatına girər deyərək yanlıyır.” Bu fikri deyərək alim XVII əsrə qədər Şərqdə, xüsusən İraqda və onun paytaxtı Bağdad və Bağdad ətrafında mövcud ictimai-iqtisadi-mədəni durumun mühüm rol oynadığını vurğulayır və göstərir ki, bu zaman ərəbi, farsı, türkü birləşdirən iqtisadi, ruhi, ictimai bir təməl var idi ki, o təməldə ümumi ruhda yetişən filosoflar, ədiblər, şairlər, bütün Şərqi malı olan bir Şərqi tarixi, Şərqi ədəbiyyatı meydanı yaratmışdılar. Bu meydana üç-ayaqlı (üçdilli) deyil, yekparə (vahid) əsəri yaradan Füzuli olmuşdur. Füzulinin özəl şairliyini göz önünə gətirən prof. B.Çobanzadə fikrinə aydınlıq gətirərək yazırdı ki, Füzulinin yaşadığı dövrdə Şərqdə, eləcə də Türkiyədə Əhməd Yasəvi, Yunus İmrə, Aşıq Paşa və b. mistik sufi şairlər yetişmişdi. Lakin Füzuli bu dövrdə yetişməsinə baxmayaraq, o, sufi-mistik deyildi, o, gerçək sufi idi”.

Açar sözlər: *ədəbi dil, sultanüş-şüəra, şair, Azərbaycan türk şairləri.*

Prof. Bəkir Çobanzadənin geniş yaradıcılıq coğrafiyası türk xalqlarının ədəbi dilləri və bu missiyanın ağırlığını çiyinlərində daşıyan ayrı-ayrı söz ustalarının ədəbi dildə qazandıqları mövqe və sanballı ilə əlaqədar olmuşdur. Onun zəngin elmi yaradıcılığının mühüm bir hissəsi şair və yazıçı dilinə, ümumən ədəbi dil məsələlərinə həsr edilmişdir.

Görkəmli türkoloq prof. Bəkir Çobanzadənin böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 400 illik yubileyi münasibətilə söylədiyi elmi mülahizələri bu gün 100 ildən artıq bir zaman kəsiyində öz elmi dəyərini saxlayır.

---

*AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Azərbaycan dilinin tarixi şöbəsi, filologiya elmləri doktoru, professor.

Bəkir Çobanzadə XVI əsr Azərbaycan ədəbi dilinin böyük siması Məhəmməd Füzuliyə həsr etdiyi “Füzuli və onun yeri” adlı əhatəli məqaləsində məşhur Avropa alimi, altı cildlik “Osmanlı şeirinin tarixi” adlı fundamental əsərin müəllifi Mister Gibbin əsərindən aldığı “Füzuli Şərqin yetişdirdiyi ən səmimi, ən həssas şairdir” epigrafla başlayaraq onunla həmrəy olduğunu bildirir. Alim böyük fəxarət hissilə Avropa alimlərinin “Sultanüş-şüəra” (Şairlər Sultanı) adlandırdıqları Məhəmməd Füzulini, Avropa türkşünaslığının babası Hammerdən prof.Krımskiyə qədər alimlərin ümumiləşdirilmiş fikirlərini göz onlunə gətirərək göstərir ki, bütün türk ədəbiyyatında Füzulidən daha böyük bir isim (ad – C.M.) bulmaq mümkün deyil və onun yeri, bütün şərqin yetişdirdiyi ölməz böyüklər arasındadır [Çobanzadə, II c.: 2007, s.165]. B.Çobanzadə fikrinə davam edərək belə bir incə məqama toxunur və qeyd edir ki, prof. Krımski “Türk ədəbiyyatı tarixi” əsərində “Füzuli həm fars, həm Azərbaycan, həm Osmanlı ədəbiyyatı tarixinə girər” deyərəkən yanılıyır”. Bu fikri irəli sürərkən prof. B.Çobanzadə XVII əsrə qədər Şərqdə, xüsusən İraqda, onun paytaxtı Bağdad və Bağdad ətrafında mövcud ictimai-iqtisadi, mədəni durumun mühüm rol oynadığını vurğulayaraq yazır ki, bu zaman İraqda ərəbi (ərəbləri – S.M.) farsı (farsları – S.M.), türkü (türkləri – S.M.) birləşdirən iqtisadi, ruhi, ictimai bir təməl var idi və bu təməldə ümumi ruhda yetişən filosoflar, ədəblər, şairlər bütün şərqin malı olaraq, bir şərq tarixi, şərq ədəbiyyatı meydanı yaratmışdılar. Bu meydana hamının qəbul edib sevdiyi məhz Füzuli olmuşdur. “Füzuli ərəb eşqi, fars ruhu və türk qılıncilə qurulan əsrlərin ağır uruşları (vuruşları) altında yıxılan Bağdadın ruhunu qavramış, onu bizə də duyurmuşdur [Çobanzadə, II c.: 2007, s.166]. Füzulinin yaşadığı Bağdad o zamanlar İran və Türkiyənin İslam dünyasında hegemonluğa nail olmaq mücadiləsinin qanlı meydanına çevrilmişdi. Prof. B.Çobanzadənin məlumatına görə, M.Füzuli Şərq ədəbiyyatında birinci şair kimi həm də bu zaman İranla Türkiyə arasında gedən müharibənin əleyhinə olmuş, həm sünni ruhunda, yəni Sultan Süleymana, həm də şiə ruhunda, yəni Şah İsmayıl Xətaiyə mərsiyələr yazmış, böyük türk dünyasının iki qüdrətli hökmdarını sülhə sövq etməyə çalışmışdır. Məhz bu səbəbdən prof. B.Çobanzadə Füzulini “Şərq məsləhətçisi və taktiki” hesab etmiş, iki türk hökmdarı arasında əmin-amanlıq yaratmağa səy göstərməsini müdriklilik nümunəsi kimi qiymətləndirmişdir. “Bununla belə, alimin (prof. B.Çobanzadənin) qeyd etdiyi kimi, “Füzuli heç bir hökmdarın quluna çevrilməmiş, hər zaman saraydan uzaq olmuşdur”.

Prof. B.Çobanzadə XVI əsr Türkiyənin ədəbi-mədəni həyatına diqqət yönəldərək göstərir ki, bu dövrdə bütün şərqdə nüfuz dairəsinə malik Əhməd Yasəvi, Yunus İmrə, Aşiq Paşa və b. kimi sufi şairlər – mistiklər yetişmişdi, “lakin Füzuli sufi-mistik deyildi” [Çobanzadə, II c.: 2007, s.166], gerçək sufilər kimi, Füzuli də xalq ruhunun tərcümanı olmuşdur. Prof. B.Çobanzadə M.Füzuli haqqında fikirlərinə davam edərək vurğulayır ki, Füzulinin eşqi Əhməd Yasəvi və başqalarında olduğu kimi, eşqi-ilahi, əflatuni eşq deyildi. Əsli və şəxsi məhəbbətinin əks-sədası idi. Alimin sözlərilə desək, “yüzdə yüz Füzulinin kəndi ruhundan, öz mühitindən gələn real – “Bağdadın filan məhəlləsində, filan evində yaşayan, Füzulicə (Füzuli üçün – S.M.) gözəl bir xanıma – bir türk gözəlinə ünvanlanmış bir eşq idi. İşdə Füzulinin ən böyük səmimiyyəti də burdadır”, böyük türkoloq bunu “pək böyük yenilik, pək yüksək qəhrəmanlıq” hesab edirdi. Füzulinin eşqi dedikdə səltənət və məzhəb qovğalarından uzaq bir guşədə ailə qurmaq, bəxtli olmaq istəyən həssas fərdiyyətçi – individualist sevgisini görürüz” – deyən prof.B.Çobanzadə öz elmi nəticəsini oxucuya ünvanlayır və bu fikri təsdiqləmək üçün M.Füzulinin oxucunu bu gün də valeh və məmnun edən qəzəlini nümunə gətirir:

Pərişan halin oldum, sormadın hali-pərişanım,
Qəmindən dərdə düşdüm, qılmadın tədbiri-dərmanım.
Nə dersən, ruzigarım böyləmi keçsin, gözəl xanım!
Gözüm, canım, əfəndim, sevdiyim, dövlətli sultanım!

Qatı könlün nədən bu zülm ilə bidadə rağibdir,
Gözəllər nisbəti olmaz cəfa, səndən nə vacibdir?
Sənin tək nazəninə, nazənin işlər münasibdir,
Gözüm, canım, əfəndim, sevdiyim, dövlətli sultanım!

Dəyər hər dəm vəfasız çərx yayından mənə bir ox,
Kimə şərh eyləyim kim, möhnətü ənduhü dərdim çox,
Sənə qaldı mürüvvət, səndən özgə hiç kimsəm yox,
Gözüm, canım, əfəndim, sevdigim, dövlətli sultanım!

Nəzər qılmazsan əhli-dərd gözdən axıdan seylə,
Yamanlıqdır işin üşşaq ilə, yaxşımıdır böylə?
Gəl, allahı sevirsen aşiqə cövr etmə, lütf eylə,
Gözüm, canım, əfəndim, sevdiyim, dövlətli sultanım!

Həqiqətən də, şairin bu qəzəlinde göylərdə məskən salan “sufi-mistik duyğunu və ruhu aramaq mümkün deyil”, burada şairin özünün insani duyğularını qidalandıran adı, ailə-məişət, real-hayati sevgisindən bəhs edilir. Alim Mir Cəlal Paşayevin göstərdiyi kimi, Füzulinin qəzəllərində insanı yaşayıb-yaratmağa sövq edən həyati insan sevgisindən söhbət açılır. Prof. B.Çobanzadənin fikrincə, Füzulidə müşahidə edilən “az-çox mistik-sufi şeirlər də şairin öyrənib-faydalandığı şərqin məşhur söz ustalarına təqlid və qismən də tərcümə şeirlərində özünü göstərir. Füzulinin yazdığı sevgi şeirləri “əslə və şəxsi şeirlərdir ki, yüzdə yüz Füzulinin kəndi ruhundan”, şeirlərində işlətdiyi “gözəl, canım, sultanım, əfəndim, sevdigim, gözüm-canım (buradakı -m vokativləri ifadələrin şifahi şeirdən gəldiyini təsdiqləyir) və onun ekspresiv-emosional mahiyyətini bir qədər də artırır, habelə, dərdə düşdüm, nə dersən? (Müqayisə edək XV əsrdə, Ş.İ.Xətəinin “Qızıl gül bağü bostanım, nə dersən?!), ox dəyər, sənə qaldı, eləcə də cümlə kimi formalaşmış “səndən özgə kimsənəm yox”, “gəl allahı sevirsen?!”, “yaxşımıdır (böylə)?” və s. xalq ruhu ilə yoğrulmuş söz və ifadələr heç bir zaman ilahi, mövhumu, hətta xəyali gözələ deyil, alimin qeyd etdiyi kimi, “Bağdadın filan məhəlləsində, filan evində yaşayan, Füzulicə (Füzuli üçün, Füzuliyə görə! – S.M.) gözəl bir xanıma, bir türk qızına” ünvanlanmışdır. “İştə Füzulinin ən böyük səmimiyyəti də buradadır” [Çobanzadə, II c.: 2007, s.168].

Prof. B.Çobanzadənin M.Füzulinin dili ilə əlaqədar söylədiyi fikirlər xüsusilə maraqlıdır. Alim “bəzi lisanə əlamətlərə əsaslanaraq Füzulinin lisanının türkcə qismi (türk dillərindən biri olmaq – S.M.) etibarilə Azərbaycan şivəsinə daha ziyadə yaxın” olmasını vurğulayaraq, həm də Füzulinin etnik (milli) mənsubiyyətinə də özünəməxsus açıq şəkildə aydınlıq gətirir. Prof. B.Çobanzadə prof. Krımskinin Füzulinin kürd olması haqqında irəli sürdüyü iddianın müzakirəsindən vaz keçərək, Krımskinin Osmanlı dövründə yetişən bütün “türk ədib, həkim və şairlərinin yüzdə doxsanının, rum, kürd və s. hesab etməsini “elmdən dış qılmaq lazımdır” qənaətinə gəlir [Çobanzadə, II c.: 2007, s.172].

Alimin Füzulinin dili haqqında söylədiyi fikirlər bu gün də özünün gerçək üstünlüyü ilə diqqəti çəkir. Prof. B.Çobanzadə yazır:

1. Füzulini oxuyarkən hiss olunur ki, şair əsərlərini yazarkən söz üzərində, sözün seçilib-əvəz edilməsində çətinlik çəkməmiş, “hafizəsinə nasıl gəlmişə, şüurunda, vicdanında nasıl doğmuşsa, öylə yazmış”dır [Çobanzadə, II c.: 2007, s.171]. Fikrimizcə bu, ilahi bir keyfiyyətdir ki, o hər kəsə yox, yalnız, Allahın sayıb-seçdiyi xoşbəxtlərə əta edilir.

2. Füzulinin dili sadə olmaqla bərabər, heç də təmiz deyildir [Çobanzadə, II c.: 2007, s.171]. Alim burada “təmiz deyildir” deyərək Füzuli dilində geniş şəkildə işlənmiş ərəb, fars alınmalarının çoxluğuna işarə edir və nəzərə çatdırır ki, Füzulinin dilində külli miqdarda ərəb, fars alınmalarının işlək olması, Füzuli dilinin ana təbiətini kölgə altına ala bilməmişdir;

3. Alimin fikrincə, Füzuli ərəb, fars sözlərindən qulağımızın alıxdığı [Çobanzadə, II c.: 2007, s.171], bugünkü terminlə desək, dilimizdə vətəndaşlıq hüququ qazanmış, sadə xalq dilinə daxil olmuş sözlərdən daha çox istifadə etmişdir;

4. Füzuli dilindəki ərəb, fars sözlərinin yarısından ziyadəsi (çoxu) bu gün cənub türk xalqlarının ağzında işlənməkdə və lüğətlərində “kullanılmaqdadır” [Çobanzadə, II c.: 2007, s.171].

Həqiqətən, Füzulinin Azərbaycan dilində divanında işlənmiş *eşq, aşiq, məhəbbət, mey, ney, rüxsar, çöhrə, tiğ, çeşm, qədd, ah, fəğan, sünbül, hicran, cəfa, səfa, bəla, şah, padşah, zülm, zalim, dərd, dərman, düşmən, dost, könül, müjgan, əbrü, zülf, ruy, sərv, naz, qəmzə, zahid, dəftər, qələm, məktəb, müəllim, kitab, katib, mədrəsə, tuba, şümşad, bülbül, sevda, zövq, şeyda, gül, pərvanə* və s. ərəb və fars alınmaları, alimin qeyd etdiyi kimi, bu gün də türk dillərində, eləcə də Azərbaycan türk dilində işlənməkdə olan və Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində olub intensiv fəaliyyət göstərən alınma sözlərdir. Prof. B.Çobanzadə Füzulinin dil özəlliklərini ön plana çəkərək, sonunculara ədəbi dil rakusundan xüsusi diqqət yönəldərək, şairin əsərlərində işlətdiyi, alimin öz sözləri ilə desək, “xalq sözləri”nə xüsusi önəm verməsi ilə ədəbi dil məsələlərində mühüm bir amilə toxunur. Həqiqətən də, şairin əsərlərində külli miqdarda xalq dili vahidlərinin – milli frazeoloji vahidlərin, atalar sözü və məsəllərin, müdrik ata-baba söz və ifadələrinin, idiom və məsəllərin işlənməsi, eləcə də böyük şairin xalq məişəti ilə əlaqədar olaraq işlətdiyi xalq dili sözləri bu gün də Azərbaycan xalqının məişətində işlənməkdə, fəaliyyət göstərməkdədir:

Qıldı ol sərv səhər nazilə həmmamə xüram,
Şəmi-rüxsarı ilə oldu münəvvər həmmam.

Niligun futəyə sardı bədəni-üryanın,
San bənəfşə içinə düşdü müqəşşər badam.

Oldu pabus şərifilə müşərrəf ləbi-hovz,
Buldu didari-lətifilə ziya dideyi-cam.

Sandılar kim, satılır daneyi-dürri-ərəqi,
Vurdu əl kisəyə çoxlar qılıb əndişeyi-xam.

Tas əlin öpdü, həsəd qıldı qara bağırı su,
Etdi su cisminə rəşk, aldı tənimdən aram.

Çıxdı həmməmdən o, pərdeyi-çəşmim sarınıb,
Tutdu asayış ilə guşeyi-çəşmimdə məqam.
Mərdümi-çəşmim ayağınə rəvan su tökdü,
Ki, gərək su tökülə sərvin ayağınə müdam!

[Çobanzadə, II c.: 2007, s.521]

Qəzəldə işlənmiş *həmmam* (hamam), *münəvvər* (*Münəvvər* –antroponim), *futə* (fitə), *badam*, *hövuz*, *cam*, *kisə* (hamamda istifadə olunan), *tas*, *su*, *su tökdü əlin öpdü ayağına su tökdü*, *gərək su tökülə* və s. söz və ifadələr bu gün Azərbaycan dilinin məişət leksikasında fəal sözlərdən, ifadələrdəndir.

Prof. B.Çobanzadənin M.Füzulinin dili haqqında obyektiv fikirlərini bir daha diqqətə çatdırmaq istəyirəm. Prof. B.Çobanzadənin sözləridir: Füzuli şərq ədəbiyyatında ən gözəl əsərlər meydana gətirən birinci şairimizdir. Bunun əsl səbəbi o idi ki, Füzulinin yaşayıb-yaratdığı o zamankı Bağdadda Azərbaycan türk dil mühiti çox qüvvətli idi. Füzuli belə bir dil mühitində yaşayıb-yaratmışdır.

Beləliklə, biz də bütün Azərbaycan türk füzulişünasları adından Prof. B.Çobanzadənin prof.Krımskinin Füzulinin kürd olması haqqında irəli sürdüyü iddianın müzakirəsindən vaz keçərək, Krımskinin Osmanlı dövründə yetişən bütün türk ədib, həkim və şairlərinin yüzdə doxsanının rum, kürd və s. hesab etməsini “əlmədən dış” qənaətinə gələrək, prof. Krımskinin fikirlərini cəfəngiyat hesab edirik, əks halda, böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzuli (akademik Həmid Araslı) bu gün Azərbaycan xalqının dilinin əzbəri “Məni candan usandırdı, cəfadən yar usanmazmı?! Fələklər yandı ahımdan, muradım şəmi yanmazmı?!” tipli yüzlərlə Azərbaycan türk xalqına məhrəm olan qəzəllər xəzinəsini yazıb-yarada bilməzdi.

ƏDƏBİYYAT

1. Bəkir Çobanzadə. Seçilmiş əsərləri, Bakı: “Şərq-Qərb”, I c., 2007.
2. Bəkir Çobanzadə. Seçilmiş əsərləri, Bakı: “Şərq-Qərb”, II c., 2007.
3. Bəkir Çobanzadə. Seçilmiş əsərləri, Bakı: “Şərq-Qərb”, III c., 2007.
4. Bəkir Çobanzadə. Seçilmiş əsərləri, Bakı, “Şərq-Qərb”, IV c., 2007.
5. Bəkir Çobanzadə. Seçilmiş əsərləri, Bakı, “Şərq-Qərb”, V c., 2007.
6. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Bakı: Elm, I c., 1958.
7. Mir Cəlal Paşayev. Füzulinin lirikası, M. Füzuli, Bakı, I c., 1958, s.17

Sevil MEHDİYEVƏ

PROFESSOR BAKIR CHOBANZADE ON THE ROLE OF M.FIZULI IN THE DEVELOPMENT OF THE AZERBAIJANI LITERARY LANGUAGE OF THE XVI CENTURY SUMMARY

The authoritative and most active representative of the I Turkological Congress, Professor Bekir Chobanzade, in his reports "On the Close Relationship of the Turkic Languages" and "On the System of Scientific Terminology" for the first time on the basis of "Divan Lugat at-Turk" by the Patriarch of Turkology Mahmud Kashgari put forward a scientific idea about the common roots of the Turkic languages, drew attention to the proximity of the language, literature, history, ethnography of the Turkic peoples.

The wide creative geography of the scientist is devoted to the coverage of various Turkic literary languages and the role of individual masters of the word in their development.

In the voluminous article "Fizuli and his place", the author expresses his solidarity with the opinion of the famous European scholar Mister Gibb, author of the six-volume "History of Ottoman Poetry", that "Fuzuli is the most sincere, most sensitive poet of the East".

The scientific judgments of Prof. B.Chobanzade, expressed by him on the occasion of the 400th

anniversary of the birth of M.Fizuli, still retain their scientific value after 100 years, and there is no doubt that they will retain it in the near and distant future. In the article prof. B. Chobanzade, summarizing the statements of famous scientists - from the progenitor of European Turkology Hammer to Prof. Krymsky - about M.Fuzuli as the "sultan of poets", notes with great pride that "in all Turkic literature there is no greater poet, than Fizuli, he took a place of honor among the immortal oriental poets with his inimitable poetry. B. Chobanzade expresses his attitude to the opinion of prof. Krymsky that Fuzuli can also be considered a Persian, Ottoman poet. He emphasizes the important role of the socio-economic and cultural situation that prevailed before the 17th century. in the East, especially in Iraq, its capital Baghdad and around it, and notes that at that time a special three-tiered - Arab, Persian, Turkic population was formed, which in turn created a single eastern general intellectual atmosphere. In this atmosphere, along with Fuzuli, other outstanding poets, philosophers, writers also worked, thus creating a kind of "field of Eastern literature". Prof. B. Chobanzade wrote that in the era of Fizuli in the East, including Turkey, such mystic poets as Ahmed Yasevi, Yunis Imre, Ashug Pasha and others matured. Although Fuzuli wrote during this period, he did not was a Sufi mystic, he was a true Sufi.

Key words: *literary language, sultan of poets, poet, Azerbaijani Turkic poets.*

Севи́ль МЕХТИЕВА

**ПРОФЕССОР БЕКИР ЧОБАНЗАДЕ О РОЛИ М.ФИЗУЛИ
В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА XVI ВЕКА**

РЕЗЮМЕ

Авторитетный и самый активный представитель I Тюркологического съезда профессор Бекир Чобанзаде в своих докладах «О близком родстве тюркских языков» и «О системе научной терминологии» впервые на основе «Диван лугат ат-турк» патриарха тюркологии Махмуда Кашгари выдвинул научную идею об общих корнях тюркских языков, заострил внимание на близости языка, литературы, истории, этнографии тюркских народов.

Широкая творческая география ученого посвящена освещению различных тюркских литературных языков и роли отдельных мастеров слова в их развитии.

В объемной статье «Физули и его место» автор выражает свою солидарность с мнением известного европейского ученого Мистера Гибба, автора шеститомника «История османской поэзии», о том, что «Физули – самый искренний, самый чуткий поэт Востока».

Научные суждения проф.Б.Чобанзаде, высказанные им по случаю 400-летия со дня рождения М.Физули, и сегодня спустя 100 лет сохраняют свою научную ценность, и нет сомнения, что они сохранят ее в ближайшем и отдаленном будущем. В статье проф. Б.Чобанзаде, обобщая высказывания известных ученых – от прародителя европейской тюркологии Хаммера до проф.Крымского – о М.Физули как «султана поэтов», с чувством большой гордости отмечает что, «во всей тюркской литературе нет более величайшего поэта, чем Физули, он своей неповторимой поэзией занял почетное место в ряду бессмертных восточных поэтов». Б.Чобанзаде выражает свое отношение к мнению проф.Крымского о том, что Физули можно считать также и персидским, османским поэтом. Он подчеркивает важную роль социально-экономического и культурного положения, сложившегося до XVII в. на Востоке, в особенности в Ираке, его столице Багдаде и вокруг него и отмечает, что в это время сформировалось особое трехъярусное – арабское, персидское, тюркское население, которое в свою очередь создавало единую восточную обще-интеллектуальную атмосферу. В этой атмосфере наряду с Физули творили и другие выдающиеся поэты, философы, литераторы, создавая таким образом своеобразное "поле восточной литературы". Проф.Б.Чобанзаде писал, что в эпоху Физули на Востоке, в том числе и Турции, созрели такие поэты-мистики, как Ахмед Ясеви, Юнис Имре, Ашуг Паша и др. Хотя Физули и писал в этот период, он не был суфием-мистиком, он был истинным суфием.

Ключевые слова: *литературный язык, султан поэтов, поэт, азербайджанские тюркские поэты.*